

Gider Pusulasının Kullanım Alanı ve Uygulamaya Ait Bir Örnek

Yrd. Doç. Dr. Cenap İLTER
Yeditepe Üniversitesi, İİBF

Özet

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) bünyesinde denetçi olarak görev yaptığım süre içerisinde yaşadığım ve gözlemediğim ilginç olaylardan biri de bu makalemde dile getirdiğim gider pusulası ile ücret ödenmesi ve ilgili meblağların aktifleştirilmesi konusudur. Bie şirkete ortak olan bir kimse aynı zamanda şirketin müdürü olarak da çalışabilir ve maaş alabilir. Ancak maaş ve temettü dışında farklı bir ödeme mekanizmasıyla şirketten para çekemez. Konuyu vergi ve hukuk mevzuatı açısından inceledim. Gördüğüm uygulamada tespit ettiğim belirttim. Şirket yönetimi tarafından hukuksal açıdan atılması gereken adımlarla muhasebe ve vergi uygulaması açısından yapılması gerekenleri dile getirdim. Amacım kamuoyunu bu tip uygulamalar konusunda aydınlatmak ve olası yanlış uygulamaların, yolsuzlukların ve vergi kayıplarının önüne geçmektir.

Anahtar Sözcükler: Gider pusulası, ücret, vergi matrahı, vergi, amortisman, vergi ziyayı

Abstract (The Practice of Expense Voucher and a Case Study an Its Application)

During the term that I have been employed by the Saving Deposits Insurance Fund as an internal auditor one of the interesting events that I have experienced and visualized was the payment of salaries by means of using expense vouchers. A shareholder of a company can also work as an employee of the company and may receive a salary. Apart from salary and dividend a shareholder can not withdraw any money from the company by means of using different payment mechanisms. I have studied the subject in terms of taxation and legal regulatory perspectives. I have determined the discrepancies and suggested the necessary steps to be taken by the company's management as far as the legal, accounting and taxational laws and procedures are concerned. My intention is to illuminate the public with regards to such applications and to prevent possible misapplications, malpractices and tax evasions.

Key Words: Expense voucher, salary, taxable salary, tax, depreciation, tax evasion

1. Giriş

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF) devrolunmuş bankaların grup şirketlerinde benim gibi atanmış diğer denetçilerle birlikte görev yaptığım 2003 yılı Ocak ayından bugüne kadar bir çok denetim faaliyetinde bulundum. İncelediğim şirketlerle ilgili denetim raporlarını (bir-

likte inceleme yaptığım diğer denetçinin onayını alarak ve raporumuzu birlikte imzalamak suretiyle) TMSF tarafından atanmış yönetim kurullarına sundum. Bu raporlar, ilgili şirketlerin genel kurulları yapıldıkça kayıt altına alınmakta ve gerekli hukuki prosedürler işletilmektedir. Makalemde bahsetmek istediğim konu "gider

pusulası” kullanımı ile ilgili olup denetimler sırasında dikkatimi çeken ilginç uygulamalardan biridir. Niyetim olayı şirket ve şahıs ismi belirtmeksizin okuyuculara açıklayarak kamuoyunu aydınlatmaktır. Örnekte gider pusulası, maaş bordrosu yerine kullanılmış ve ilgili şirketten para çekilmiştir. Gider pusulası kullanılarak ödenmesi gereken vergi devlete ödenmemiştir. Ayrıca gider pusulaları ile yapılan harcamalar bir duran varlık olarak aktifleştirilerek amortismanına tabi tutulmuş ve bu yolla şirketin vergi matrahı düşürülmüştür.

2. Gider Pusulası Nedir ve Hangi Durumlarda Kullanılabilir

193 Sayılı Gelir Vergi Kanunu'nun (GVK) 9. maddesinde esnaf muafiyeti şu şekilde açıklanmaktadır “Ticaret ve sanat erbabından aşağıda yazılı şekil ve suretle çalışan ve yıllık alış, satış veya hasılat tutarları 48. maddede yazılı hadlerin yarısını aşmayanlar Gelir Vergisinden muafdir.” diyerek maddenin içinde 7 bent halinde kimlerin gelir vergisinden muaf olacaklarını belirtmiştir. Bu bentlerde yer alan hükümlerden anlaşılan: Esnaf muafiyetinin, nüfusu 50.000 kişiden az olan mahallerde veya köylerde motorlu nakil vasıtası kullanılmaması şartı ile gezici olarak veya bir iş yeri açmaksızın perakende ticaret ile işgal edenler (halı kilim, battaniye, mensucat, trikotaj, saat, kıymetli maden, ve madeni eşyalar gibi değeri yüksek olan maddeleri perakende olarak satanlarla, giyilecek eşya, gıda ve her türlü bakkaliye maddelerinin pazar takibi suretiyle satışını mutad meslek haline getirenler hariç); doğrudan tüketiciye hizmet götüren hallaç, kalaycı, lehimci, musluk tamircisi, çilingir, ayakkabı tamircisi, kundura boyacısı, berber, nalbant, fotoğrafçı, odun ve kömür kırıcısı, çamaşır yıkayıcısı hamal; nehir ve göl ve denizlerde ağırlığı 50 tonu geçmeyen motorsuz nakil vasıtası işletenler, hayvan ile veya hayvanın çektiği bir araba ile nakliyecilik yapanlar; ziraat işlerinde kullandıkları hayvan, hayvan arabası, motor, traktör veya sandal gibi vasıtalarla nakliyeciliği mutad hale getirmeksizin ara sıra ücret karşılığında eşya ve insan taşıyan çiftçiler; hariçten işçi almamak, tahrikli kuvvet üreten makine kullanmaksızın

oturdukları evlerinde imal ettikleri havlu, örtü, çarşaf, dantel, turistik eşya, sepet, süpürge, paspas, fırça, yapma çiçek, ip, urgan malzemelerini satanlar ile sınırlı tutulmasıdır. Ticari, zirai veya mesleki kazancı dolayısı ile gerçek usulde Gelir Vergisine tabi olanlar ile yukarıda sayılan işleri Gelir ve Kurumlar Vergisi mükelleflerine devamlılık ve bağlılık arz edecek şekilde yapanlar esnaf muafiyetinden faydalanamazlar¹. Sermayeden çok beden kuvvetiyle iş yapan ve kazancı ancak geçimine yetecek kadar olan “esnaf” olarak nitelendirdiğimiz kişilerle sınırlı kalmak üzere Devlet vergi muafiyeti tanımıştır. Aynı kanunun 9.maddesinin son bendinde de “bu muafiyetin, Gelir Vergisi 94.madde uyarınca tevkif suretiyle kesilen vergiye şümulü yoktur” diyerek vergiden muaf olan esnafa ödeme yapılırken Gelir Vergisi Kanunu'nun 94. maddesinin 13.bendinde yazıldığı üzere “götürü usule tabi olan ticaret ve serbest meslek erbabına, esnaf muafiyetinden yararlananlara ve diğer kişilere mal ve hizmet alımları için gider pusulası karşılığında yapılan ödemelerden mal alımları için % 10 hizmet alımları için % 20 gelir vergisi kesintisi (stopaj) yapılır demıştır. Bu cümleden anlaşılan bahse konu olan esnafa yaptığı hizmetten veya sattığı mal-dan dolayı ödeme yapılırken, esnaf vergiye tabi olmasa bile, yapılan ödemeyi belgelemek ve her halükarda asgari düzeyde de olsa vergilendirmek amacıyla gider pusulası düzenleme mecburiyeti getirilmiştir. Belge açısından olayı değerlendirdiğimizde “gider pusulası” bir fatura hükmündedir. Yani yapılan ödemeyi belgeleyen, üzerinde vergi kesintisinin ve net ödenen tutarın belirtildiği, ödeme yapılan kişinin isim ve adresinin varsa vergi dairesi ve numarasının, adresinin, imzasının yer aldığı, sıra numarası taşıyan kanuni bir belgedir. Esnaf muafiyetinden söz eden GVK'nın 9.maddesinde aynı kanunun 48.maddesine atıfta bulunmaktadır. GVK'nın 47 ve 48.maddelerini incelediğimizde, 47.madde götürü usule tabi olmanın genel şartlarını, 48.madde ise özel şartlarını sıralamıştır. GVK 47. maddeye göre yaptığı işte bilfiil çalışmak, işçi ve çırak kullanmamak, kulla-

¹ 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu madde 9, www.gelirler.gov.tr

nılan işyerinin yıllık kira bedelinin büyükşehir belediye sınırları içinde 2.300 YTL'yi, diğer yerlerde 1.700 YTL'yi aşmaması, ticari, zirai, veya mesleki faaliyetler dolayısı ile gerçek usulde gelir vergisine tabi olmamak şartları belirtilmiştir. GVK 48.maddede ise alım satım işleri ile imal, inşa, tamir ve küçük sanat işlerinde bir takvim yılı içinde satın alınan veya ithal edilen emtianın, iptidai maddenin ve malzemenin satın alma bedelinin 34.000 YTL'yi aşmaması; bir takvim yılı içinde satılan veya ihraç edilen eşyanın, iptidai maddenin ve malzemenin satış bedelleri tutarının 47.000 YTL'yi aşmaması (üçüncü bentte alım satımın birlikte olması halinde sınır 34.000 YTL olarak belirtilmiştir), tamirat, basım, inşaat ve küçük sanat işlerinden dolayı bir takvim yılında elde edilen gelirin 17.000 YTL'yi aşmaması gerekmektedir. Eğer esnaf dediğimiz kişi yukarıda belirtilen sınırlar içinde kalan işlerle uğraşıyorsa ya vergiye tabi olmuyor ya da götürü usulde yani her sene kazancı ile orantılı olarak değil belli bir miktar vergi ödemek suretiyle vergilendiriliyor demektir. Gider pusulası ve gerekli şartları ile ilgili kanun maddelerine değindikten sonra bir de olayı ücret açısından değerlendirmekte fayda görmekteyiz.

3. Ücret Nedir Hangi Ödemeler Ücret Kapsamındadır

4857 Sayılı İş Kanunu'nun (İK) 32. maddesi ücreti "genel anlamda ücret bir kimseye bir iş karşılığında işveren veya üçüncü kişiler tarafından sağlanan ve para ile ödenen tutardır. Ücret, kural olarak, Türk parası ile işyerinde veya özel olarak açılan bir banka hesabına ödenir. Ücret yabancı para olarak kararlaştırılmış ise ödeme günündeki rayice göre Türk parası ile ödenebilir." demektir. Aynı kanunun 2. maddesi ise "Bir iş sözleşmesine dayanarak çalışan gerçek kişiye işçi, işçi çalıştıran gerçek veya tüzel kişiye yahut tüzel kişiliği olmayan kurum ve kuruluşlara işveren, işçi ile işveren arasında kurulan ilişkiye iş ilişkisi denir. İşveren tarafından mal veya hizmet üretmek amacıyla maddi olan ve olmayan unsurlar ile işçinin birlikte örgütlendiği birime işyeri denir." Diyerek işçinin, işverenin, iş ilişkisinin ve işyerinin tanımını yapmıştır.

GVK'nun 61. maddesi ücreti "işverene tabi ve belirli bir işyerine bağlı olarak çalışanlara hizmet karşılığı verilen para ve ayınlar ile sağlanan ve para ile temsil edilebilen menfaatlerdir. Ücretin ödenek, tazminat, kasa tazminatı (malî sorumluluk tazminatı), tahsisat, zam, avans, aidat, huzur hakkı, prim, ikramiye, gider karşılığı veya başka adlar altında ödenmiş olması veya bir ortaklık münasebeti niteliğinde olma-mak şartı ile kazancın belirli yüzdesi şeklinde tayin edilmiş bulunması onun mahi-yetini değiştirmez" şeklinde tanımlayarak, işverenin çalıştırdığı işçisine geniş anlamda yaptığı her türlü ödemeyi ücret kapsamına almıştır. GVK'nın 1.maddesi "Gerçek kişilerin gelirleri gelir vergisine tabidir. Gelir, bir gerçek kişinin bir takvim yılı içinde elde ettiği kazanç ve iratların safi tutarıdır" diyerek, elde edilen gelirin vergilendirileceğini hükme bağlamış ve aynı kanun 2.maddesi de ücreti gelir unsuru olarak kabul etmiştir.

4. Örnek Olayda Tespit Edilen Uygulamanın Kanunlar Ve Mevzuat Açısından Ele Alınması

TMSF tarafından fon kapsamına alınmış bankalardan birinin grup şirketi niteliği taşıyan ve halka açık olmayan anonim şirketlerinden birinde aşağıdaki uygulama ile karşılaştık: Olayda adı geçen A, B, C ve D isimli şahıslardan A,B,C şirketin ortağı D ise çalışanıdır. A,B,C ve D'nin ayrıca şirketle yapmış oldukları Amerikan Doları (USD) bazlı aylık öde-meye dayanan hizmet sözleşmeleri vardır. Bu sözleşmelere göre bu kişiler şirkette genel müdür, genel müdür yardımcısı ve müdür unvanları ile çalışmaktadırlar. Bu kişiler aldıkları ücretlerin yanında şirket-ten "XYZ programı yazılım bedeli" açıklamasıyla gider makbuzu doldurarak ayrıca para çekmişlerdir. Çalışanların her dördünün de yıllık bazda bakıldığında ücretleri gelir vergisi üst dilimi olan % 45'e ulaşmaktadır. Yıllar itibariyle aylık olarak düzenlenen bordrolarda brüt ücretleri arttıkça vergi matrahları da artmış ve % 45 oranına kadar yükselmiştir. Bu kişiler meslek olarak bilgisayar programı yazabilen kişiler olup, bahsettiğimiz gibi bir şirkete hizmet akdiyle bağlanmışlardır. Yazdıkları program ne olursa olsun ve şirketin ortağı olmalarının dışında kanunlar bu kişilere

sözleşme kapsamında aldıkları ücret ile yıl sonu karından dağıtılacak temettü dışında bir paranın kendilerine verilmesine olanak tanımamaktadır. Nitekim Kurumlar Vergisi Kanunu'nun (KVK) 17. maddesi "Aşağıdaki hallerde, kazanç tamamen veya kısmen örtülü olarak dağıtılmış sayılır: 1. Şirket kendi ortakları, ortaklarının ilgili bulunduğu gerçek ve tüzel kişiler, idaresi, murakabesi veya sermayesi bakımından vasıtalı vasıtasız olarak bağlı bulunduğu veya nüfuzu altında bulundurduğu gerçek ve tüzel kişiler ile olan münasebetlerinde emsaline göre göze çaracak derecede yüksek veya düşük fiyat veya bedeller üzerinden yahut bedelsiz olarak alım, satım, imalat, inşaat muamelelerinde ve hizmet ilişkilerinde bulunursa; 2. Şirket, 1 numaralı fıkrada yazılı kimselerle olan münasebetlerinde emsaline göre göze çaracak derecede yüksek veya düşük bedeller üzerinden kiralama veya kiraya verme muamelelerinde bulunursa; 3. Şirket, 1 numaralı fıkrada yazılı kimselerle olan münasebetlerinde emsaline göre göze çaracak derecede yüksek veya düşük faiz ve komisyonlarla ödünç para alır veya verirse; 4. Şirket, ortaklarından veya bunların eşleri ile usul ve furdandan ve 3. dereceye kadar (dahil) kan ve sıhri hısımlarından şirketin idare meclisi, başkan veya üyesi, müdürü veya yüksek memuru durumunda bulunanlara emsaline göre göze çaracak derecede yüksek aylık, ikramiye, ücret verir ve benzeri ödemelerde bulunursa." diyerek örtülü kazançların neler olabileceğini sıralamıştır. Aynı kanunun 15.maddesinin 3. bendi sermaye şirketlerince dağıtılan örtülü kazançların kurum kazancının tespitinde indirim konusu yapılamayacağını hükme bağlamıştır. Dolayısı ile verdiğimiz örnekte gerek KVK'nun gerekse de GVK'nun ve aşağıda anlatıldığı üzere Vergi Usul Kanunu'nun (VUK) ihlali söz konusudur.

Olayın devamında gider makbuzu ile şirkette müdür unvanları ile görev yapan bu şahıslara ödenen paralar bir bilgisayar yazılım masrafı olarak kabul edilmiş ve 213 sayılı Vergi Usul Kanunu çerçevesinde 1.1.1994 tarihinden itibaren uygulamaya konan Tekdüzen Muhasebe Sistemi'ne göre 256 hesap kodu altında "Diğer Maddi Duran Varlıklar" olarak aktifleştirilmiş ve ilgili yıllarda % 20 amortismanına tabi tutu-

larak gider yazılmıştır. Bu tür bir harcama her açıdan uygun olsa bile (yani faturalı ve gerçek bir harcama olarak dışarıdan satın alınmış olsa bile) tekdüzen hesap planı uygulaması bakımından "bilgisayar yazılım programı olarak" adlandırıldığı için maddi duran varlık değil, maddi olmayan duran varlıktır ve 260 kodlu "Haklar" hesabında aktifleştirilmiş olması gerekirdi. Bu hesabın tanımı "imtiyaz, patent, lisans, ticari marka ve unvan gibi bir bedel ödenerek elde edilen bazı hukuki tasarruflar ile kamu otoritelerinin, işletmeye belirli alanlarda tanıdığı kullanma, yararlanma gibi yetkiler dolayısı ile yapılan harcamaları kapsar" şeklinde yapılmıştır².

Burada yapılan şirketin çalışanlarına usulsüz para aktarımı yukarıda bahse geçen kanunların yanında 818 sayılı Borçlar Kanunu'nun (BK) 55. maddesi ile 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) 508 ve 510. maddelerinin de ihlali anlamına gelmektedir. BK'nın 55.maddesi "Başkalarını istihdam eden kimse, maiyetinde istihdam ettiği kimselerin ve amelesinin hizmetlerini ifa ettikleri esnada yaptıkları zarardan mesuldür. Şu kadar ki böyle bir zararın vukubulmaması için hal ve maslahatın icabettiği bütün dikkat ve itinada bulunduğunu yahut dikkat ve itinada bulunmuş olsabile zararın vukuuna mani olamayacağını ispat ederse mesul olmaz." diyerek işverenin mesuliyetini anlatmaktadır. Söz konusu olayda şirketten gider makbuzu düzenlemek suretiyle para çekenlerin üçü (A,B ve C isimli şahıslar) şirkette aynı zamanda yönetim kurulu üyesidirler. Dolayısı ile kendileri, şirket açısından bu tür bir zararın vuku bulmaması için gerekli tedbirlerin alınmış olduğu ve buna rağmen böyle bir zararın vuku bulduğu iddiasında bulunamazlar. Nitekim 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 320. maddesi "İdare meclisi azalarının şirket işlerinde gösterecekleri dikkat ve basiret hakkında Borçlar Kanununun 528 inci maddesinin ikinci fıkrası hükmü tatbik olunur." demektedir. BK'nun 528. maddesi ise "Şeriklerden her biri şirket işlerinde mutat vechile gösterdiği ikdam ve ihtimamı sarf etmeğe mecburdur. Diğer şeriklere karşı kendi kusu-

² Akdoğan Nalan Prof. Dr. Prof. Dr. Orhan Sevilengül, Tekdüzen Muhasebe Sistemi Uygulaması, 10.baskı, sayfa 267.

riyle sebebiyet verdiği zararları, şirkete diğer işlerde temin ettiği menfaatlar ile mahsup ettirmeğe hakkı olmaksızın tazmin ile mükelleftir. Şirket işlerini ücretle idare eden şerik tıpkı bir vekil gibi mesul olur.” diyerek ortakların şirket işlerinde azami dikkat göstermelerini şart koşturmuştur. Vergi ziyasına sebep olmamakta şirket ortaklarının ihtimam göstermesi gereken konulardan biridir.

Olaya TCK açısından baktığımızda emniyeti suistimali anlatan 508, 509 ve 510 maddelerin içeriği şu şekildedir: Madde 508 “Her kim başkasına ait olupta iade veya muayyen bir suretle istimal etmek üzere kendisine tevdi veya her ne namla olursa olsun teslim olunan bir şeyi kendisinin veya başkasının menfaatine olarak satar veya rehnedir veya sarf ve istihlak eder yahut ketim ve inkar eyler veyahut tahvil ve tağyir ederse mutazarrır olan kimsenin şikayeti üzerine iki aydan iki seneye kadar hapis ve elli liradan aşağı olmamak üzere ağır para cezasıyla cezalandırılır.” Burada mutazarrır olan yani zarara uğrayan kamu adına bu tahsilatları yapmakla yükümlü TMSF’dir.

Madde 509 “Bir kimse iade veya muayyen bir suretle istimal etmek üzere kendisine tevdi olunan imzalı ve yazısız bir kağıda sahibinin zararına olarak hukukça hükmü haiz bir muamele yazar veya yazdırır yahut elinde bedelsiz olarak kalmış olan bir senedi istimal ederse mutazarrır olan kimsenin şikayeti üzerine üç aydan üç seneye kadar hapis ve yüz elli liradan aşağı olmamak üzere ağır para cezasına mahkum olur. Bu imzalı ve yazısız kağıd esasen kendisine tevdi ve teslim olunmayıp da bertakrib ele geçirerek birinci fıkradaki cürmü işlemiş ise altıncı babın üçüncü ve dördüncü fasıllarında beyan olunan ahkama göre ceza verilir.” Di-yerek üstü boş bırakılmış imzalı bir kağıtla dolandırıcılık yapmanın sonuçlarını ortaya koymuştur. Bu maddenin bizim bahsettiğimiz olaya bir şumulü yoktur ancak bir sonraki madde olan 510. maddede “Geçen iki maddede yazılı cürümler meslek ve sanat veya ticaret veya hizmet sebebiyle veya emanetçi sıfatıyla veyahut idare etmek için kendisine tevdi olunan veya teminat olarak teslim edilen şeyler üzerinde yapılırsa faili hakkında bir seneden beş

seneye kadar hapis cezası tertip olunur ve şikayetname itasına hacet kalmaksızın takibat yapılır.” Di-yerek işlenen cürümün 5 yıla kadar hapis gerektirecek ağır bir cürüm olduğunu ortaya koymaktadır.

5. Sonuç

İncelediğimiz olayda bu yolla şirketten çekilen paranın 750, 900 milyon TL (750, 900 YTL) olduğunu tespit ettik. Olayın vuku bulduğu yıllarda görev yapan yönetim ve denetim kurulu üyelerinin ibralarının kaldırılmasının gerektiği ve adı geçen kişilere bu paranın tahsil edilmesi için dava açılması gerektiği kanaatine vardık. Konu ayrıca vergi ziyayı ile ilgili olarak VUK’nun 341. maddesini de ilgilendirmekte olduğundan ve adı geçen kişiler şirketin sorumlusu olduklarından dolayı “vergilendirme ile ilgili ödevlerini zamanında yerine getirmemelerinden veya eksik getirilmesi yüzünden verginin zamanında tahakkuk ettirilmemesini veya eksik tahakkuk ettirilmemesine” sebep oldukları kanaatine vardık. Dolayısı ile ortaya çıkan vergi ziyayından da sorumlu tutulmaları gerekmektedir. Denetim raporunda da kanaatimiz bu şekilde ortaya çıkmıştır. Olayın muhasebe uygulaması yönünden düzeltilmesinin gerekliliği açısından 750,900 milyar TL’yi “Diğer Maddi Duran Varlık” olarak değil, adı geçen şahıslardan dava yolu ile talep edilmesi gereğinden hareketle “Diğer Çeşitli Alacak” olarak değerlendirdik. Dolayısı ile aktifleştirilmemesi gereken bir meblağ olduğu içinde ilgili yıllardaki amortisman kayıtlarını da iptal ederek toplam 151.180 milyon TL’yi (151.180 YTL) geçmiş yıl karlarına ve cari yıl karında “Konusu Kalmayan Karşılık” olarak paylaşılması yönünde kanaatimizi beyan ettik.

Kaynakça

- 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu
- Akdoğan Nalan Prof. Dr., Prof. Dr.Orhan Sevilen-gül, Tekdüzen Muhasebe Uygulaması, 10. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara 2000.
- 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu
- 213 sayılı Vergi Usul Kanunu
- Kocahanoğlu Osman Selim, Türk Vergi Kanunları, 10.baskı, Çelik Matbaacılık, İst. 1995.
- 818 sayılı Borçlar Kanunu
- 765 sayılı Türk Ceza Kanunu
- 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu
- www.gelirler.gov.tr